

NU IS HET MEEST RADIKALE NOG NIET GOED GENOEG

**Voor de mensen van morgen
nieuwe grond onder de voeten**

WAAROM DIT DISKUSSIESTUK?

Temidden van zeer veel politieke problemen die snel om een oplossing vragen, toch een kongresstuk dat voornamelijk ideologie bevat. Om de volgende redenen:

- Door allerlei moeilijkheden op het vlak van de partijpolitiek heeft de PPR nooit voldoende kans gekregen duidelijk uit te spreken welke maatschappijvisie zij voorstaat. Teveel werd onze aandacht in beslag genomen door zaken als: trachten christelijke kiezers uit de konfessionele partijen te overtuigen, bouwen aan een progressieve combinatie, teleurstellende verkiezingsuitslagen verwerken.
- De belangrijkste tekorten in de samenleving komen voort uit een foutieve maatschappijvisie. De armoede in de derde wereld en de milieuproblemen bij ons hebben een en dezelfde oorzaak: het vrije, op winst gerichte productie- en handelssysteem. Voortdurend wordt gebracht binnen dat systeem wat korrektie aan te brengen.

De bestrijding van de oorzaak zelf blijft achterwege. De PPR meent dat er met correcties, hoe dringend ook, niet volstaan kan worden; die zouden dan toch weer uitsel van executie betekenen.
- In het gesprek met PvdA, D'66 en hopelijk nog andere groeperingen moet duidelijk zijn hoe wij denken, anders bestaat de kans dat wij onder de voet gelopen worden. Dit is op zichzelf niet zo erg, maar wel als daarmee ook deze ideeën in de verdrukking komen. Het gevaar is niet denkbeeldig dat in het vooruitzicht van nieuwe 'combinatiemogelijkheden (bijvoorbeeld samenwerking met de KVP) toch weer een aantal wezenlijke zaken betrekkelijk worden gesteld. In dat geval zou de PPR, duidelijk aantoonend waar de verschillen liggen, ofwel zich moeten terugtrekken ofwel andere aansluitingen moeten zoeken.
- Talloze mensen onder wie veel jongeren hebben — terecht — behoefte aan een samenhangende kijk op de samenleving, waarin zowel de problematiek van de derde wereld als onze eigen problematiek helder wordt. Ook omdat het vasthouden aan onduidelijke maatschappelijke begrippen en politieke groeperingen de laatste jaren een steeds groter wordend luchtledig heeft geschapen.
- Ons inziens moet steeds duidelijker worden dat er geen onderscheid is tussen politiek en al het andere. Politiek is niet meer en niet minder dan in macht mogelijk maken wat er aan idealen leeft in een groep mensen. Daarom hoort alles erbij. Daarom is er behoefte aan een visie waarin dat „alles“ een plaats kan krijgen.

WERELD — WANORDE

Ons land en de wereld moeten vooreerst sociaal-economies op orde gebracht worden. Een goede sociaal-economische orde is een grondslag voor heel het kulturele en geestelijke leven; en het deelnemen zelf aan het arbeidsproces bepaalt voor een groot deel het menselijk welzijn. Maar er is sociaal-economische wanorde in onze zogenaamde rijke wereld, dat wordt steeds duidelijker. Ook binnen de Verenigde Staten en binnen de Europese landen komen nog steeds zeer grote verschillen in welvaart voor. Tegelijk worden de produktie en de konsumptie nog steeds onverantwoordelijk opgevoerd voor het al welvarende deel van de bevolking. Grondstoffen worden daarvoor uitgeput, de bodem, de lucht en het water worden verontreinigd. In het systeem van nuttigheid, produktiviteit, efficiency, dat heel de sociaal-economische orde beheerst, kunnen tal van mensen niet menswaardig functioneren. Ondanks gunstige sociale voorzieningen leven zij in te grote spanning over de rol die ze moeten vervullen om in het produktieschema te passen. Bij het merendeel van de werkende bevolking is weinig arbeidsvreugde.

In de derde wereld is de sociaal-economische wanorde overduidelijk. Er wordt geproduceerd en gekonsumeerd door een kleine minderheid van de bevolking, waarbij de winsten voor het overgrote deel afvloeien naar landen van het rijke deel van de wereld. Grote stukken land blijven onbewerkt, enorme hoeveelheden grondstoffen, mineralen, andere bodemschatten blijven onaangeroerd totdat ze in hetzelfde uitzuig-schema worden opgeëist door anderen dan de eigen bevolking, die geen fysieke, geen financiële, geen morele en geen ontwikkelingskracht heeft.

DE OORZAKEN DAARVAN

De wanorde wordt veroorzaakt doordat er in het sociaal-economische leven een kracht zijn gang kan gaan, die afhankelijkheid, onderdrukking en armoede veroorzaakt. Na kortere of langere analyse blijkt altijd weer het systeem van de vrije onderneming, het winstprincipe, de partikuliere eigendom van de grond die oorzaak te zijn; zeker is dat het geval waar er binnen dat systeem grote, internationale konzentraties bestaan.

In de zogenaamde vrije wereld is er een tegenmacht gevormd door vakbonden en sociale wetgeving. Maar die tast de zelfstandigheid van de geldbezitter niet aan. Grond, grondstoffen, produktiemiddelen blijven zijn bezit.

De positie van de werknemer blijft een ondergeschikte. Zijn werk blijft een kostenfaktor in het maken van winst voor de eigenaars van de produktiemiddelen. De verworven in-spraak handelt slechts over arbeidsomstandigheden en loon.

Ook is er nog steeds geen tegenwerk van enige betekenis van de kant van de konsumenten: Hier en daar kunnen via

konsumentenorganisaties wat korrekties worden bewerkstelligd op de kwaliteit van de produkten. In de vrijheid van de op winst ingestelde ondernemingen worden konsumenten via geperfectioneerde kommunikatietechnieken gemanipuleerd tot steeds groter en veelsoortiger behoeftebevrediging.

De relatief grote toename van de welvaart voor een groot deel van de werkende bevolking in de rijke wereld heeft het probleem versluierd: men heeft genoeg genomen met de rol van onderhandelingspartner tegenover de eigenaars van de produktiemiddelen; men heeft hun beschikkingsmacht over de produktiemiddelen zelf en het daarmee samenhangende winstprincipe niet aangetast. De resultaten van die onderhandelingen zijn maatregelen ter verbetering van toestanden, tot bijsturing; maar nog steeds volgt niet de konklusie dat het beleid van investering en produktie geheel uit handen moet worden genomen van partikuliere eigenaars van produktiemiddelen en in handen van de gemeenschap moet worden gesteld. Hoe paradoxaal het ook klinkt; het is duidelijk dat juist omdat in de rijke landen de partner van de eigenaar zich zo sterk gemaakt heeft dat hij goede arbeidsvoorwaarden en een hoog consumptiepeil heeft bedongen, juist zeer zwak is in zijn doordenken van de principieel onjuiste situatie dat mensen en instellingen macht over anderen kunnen ontleenen aan het feit dat zij geld bezitten.

In de derde wereld heeft de tegenspeler zo goed als geen macht. De positie van de arbeider, vooral op het platteland, is vrijwel krachteloos. Democratiese krachten die zouden kunnen werken aan sociale wetgeving bestaan maar in enkele landen in een beginstadium. Een kleine minderheid van militanten leiders van het volk zijn zich zeer wel bewust van de onjuistheid en immoraliteit van het systeem van de vrije onderneming, de vrije handel, de eigendom van grond en produktiemiddelen. Maar hun stem blijft zwak en zij worden niet gesteund door de arbeidende menigten in de rijke wereld, die ingekapseld zijn door de welvaart die ze op hun tegenspelers hebben bevochten.

Voor de vakbeweging in het rijke deel van de wereld is de ellende in de arme landen nog steeds geen motief gebleven om die eigendom te bestrijden.

GEEN ZWART-WIT-KEUZE

Men loopt het risico verkeerd begrepen te worden als men zegt dat het kapitalisme de oorzaak van alle ellende is. Tal van mensen vrezen dat bestrijding van het kapitalisme tegelijk bestrijding van allerlei geestelijke en kulturele waarden zal betekenen, verward als zij zijn door het beeld van vrijheid dat vooral na de tweede wereldoorlog werd opgeroepen. Bovendien is er in het bewustzijn van tallozen geen andere konklusie mogelijk dan dat wie anti-kapitalist is, automatisch kommunist wordt, waarbij het denken over kommunisme even ongenanceerd negatief is als over het kapitalisme positief.

Zelfs ondanks de dreigingen die voor onze deur staan is de kans gering dat een meerderheid zich boven deze levensgrote misverstanden zal uitvullen, zó dat de menselijkheid, de „vertrouwelijkheid”, het nuchtere nut van een andere ordening van het sociaal-ekonomiese leven naar voren kan komen.

De PPR wil in discussie en verkondiging toch trachten mee te werken aan opinievorming op dit vitale punt.

RIJK EN ARM: PARTNERS IN ONTWIKKELING

Steeds duidelijker wordt de samenhang tussen de problemen van onze wereld en die van de zogenaamde derde of arme wereld. Zowel het bestrijden van het kapitalistische systeem als het opbouwen van een nieuw sociaal-ekonomiese orde is een gezamenlijke opgave.

Het verschil is dat in de derde wereld de motieven voor die strijd en voor die opbouw meer dan duidelijk aanwezig zijn; in onze wereld is er vooralsnog geen ander motief dan de dreiging met milieu-rampen, een zeer prakties motief dat

niet zeker — en zeker niet duurzaam — zal leiden tot fundamenteel anders denken.

Het bewustwordingsproces komt in de derde wereld moeizaam op gang om louter praktiese redenen van gebrek aan mankracht, methoden en middelen. Bij ons moet het door bijna onneembare muren van vooroordeel, misverstanden en welvaartsverdooving heen.

Toch is het goed ons ervan bewust te zijn dat het in wezen om dezelfde dingen gaat. Zolang we de samenwerking met de ontwikkelingslanden blijven zien als een proces van hulp van ons aan hen, als een aanzet om dáár op den duur zo te worden als wij hier, zolang zal het voor de meesten altijd een „vreemde” zaak blijven: zal het ver van ons bed blijven liggen.

Aan beide kanten van de grens tussen rijk en arm zal aan een en hetzelfde plan van democratisering van het ekonomiese leven moeten worden gewerkt. Bezig zijnde met die democratisering ben ik veel meer en veel intensiever met het lot van de derde wereld bezig, ook al doe ik het op de plaats waar ik leef, dan met welke vorm van hulp ook. Onze zorg om de derde wereld komt als een boemerang naar ons terug. De armoede en de onderdrukking in de wereld is een monster, waarvan de kop in het rijke noorden zit. Die kop moet worden aangevallen. Tegenover het systeem van het kapitalisme dat tot uitbuiting leidt, moet een demokratiese ordening komen, op alle terreinen. In de derde wereld zijn er geen kansen zo'n ordening op gang te brengen. De overmacht van het kapitalisme vanuit het noorden is te groot. Wij zijn degenen die het moeten proberen. Door tal van modellen en experimenten zullen wij de waarde van sociaal-ekonomiese saamhorigheid moeten aantonen boven de veelgeroemde ekonomiese rivaliteit.

OOST EN WEST

Ook onze nog steeds bevroren verhouding met de landen van het Warschau-pakt komt ten diepste voort uit de dreiging die van het kapitalisme uitgaat. Voor mensen van het westen is dat bijzonder moeilijk te begrijpen. De landen van het oostblok voelen zich uiteraard bedreigd door een ekonomies systeem dat zeer agressief is en zich zeer machtig overal uitbreidt. Door het verzet tegen dit systeem is het kommuniste zelf verworpen tot een staatsdirigistische ekonomiese macht, die zich kost wat kost moet handhaven. Aan uitbouw van echte democratie, aan solidariteit voor de derde wereld bleef niets over.

Nergens wordt de heilloosheid van de oost-west tegenstelling zo sterk aan den lijve ervaren als in de ontwikkelingslanden. Het is evenwicht zijn van twee tot de tanden bewapende ondemokratiese sociaal ekonomiese systemen belemmert de vooruitgang in de wereld doordat al het geld in het noorden blijft en doordat getracht wordt dezelfde heilloze tegenstelling in de landen van de derde wereld in te brengen.

BLAUWDruk

Van mensen die vastbesloten zijn het kapitalisme te bestrijden, zonder in de Russiese versie van kommunisme te vervallen, mag men niet eisen dat zij met een duidelijk andere, uitgewerkte ordening komen: met het beruchte alternatief dat niet van links komt. Doordat de bestaande systemen alles totaal overheersen, is er domweg geen ruimte geweest voor voldoende andere aanzetten. Het Nederlandse en het Europese socialisme is sinds de tweede wereldoorlog vooral een zich aan de bestaande situatie aanpassend socialisme geweest, dat genoeg had aan onderhandelingen met een partner/tegenstander, ook al bleef die autonoom. Gelukkig is er een begin van omwenteling. Maar als het ekonomies zeer sterke Europa-van-de-Tien niet, in kapitalistische eenheid met de VS, een ondraaglijke bedreiging voor de kommunistiese wereld wil vormen, zal die omwenteling zich toch binnen zeer korte tijd op Europees nivo moeten manifesteren.

Voor een blauwdruk van een nieuwe ordening is het wellicht goed te luisteren naar denkers uit de derde wereld, die vanuit een ideologies onbelast verleden en vanuit een

BIBLIOTHEEK RU GRONINGEN

2660 2462

zeer sterke betrokkenheid, door al hun ellende heen, daarover filosoferen. Bijvoorbeeld naar Emilio Maspéro, sekretaris-generaal van de „Central Latino Americana de Trabajadores“, een federatie van vrije niet-Amerikaans of Russies geïnfiltreerde vakorganisaties in alle landen van midden- en zuid-Amerika, met een aanhang van ongeveer 5 miljoen mensen. Op het zesde kongres van zijn organisatie, november 1971 in Caracas Venezuela, legde hij een blauwdruk neer in zijn kongresstuk over strategie en politiek voor de komende jaren. De bestaande democratieën in de wereld worden niet alleen bedreigd door bureaucratie en technologie, maar ook uitgehoid door het feit dat de economische structuur volslagen ondemokraties voortbestaat naast de politieke. Dat maakt die democratieën machteloos op zeer vitale punten. De enige mogelijkheid tot werkelijke verbetering in de situatie van de uitbuiting, de armoede, de milieu-bedreiging, de konsumptie, de arbeidsonvreugde is een taal volgehouden konsekvent doorgezette demokratisering van het economische leven. Op in grote lijnen twee vlakken:

een nationaal en internationaal investerings-, produktie- en konsumptiebeleid en aan de basis een vorm van zelfbeheer in ondernemingen en bedrijfstakken.

Naast en in samenhang met alle andere opdrachten zal het volk zijn gekozen vertegenwoordigers ook moeten opdragen ordening aan te brengen in de economie. Het streven van de vrije ondernemingen om behoeften te kweken en aan te wakkeren, moet worden opgegeven.

In grote lijnen zullen de behoeften van het volk moeten worden gepeild en daarna de produktie- en de handelsmogelijkheden moeten worden uitgezet. Aan het door de volksvertegenwoordiging te bepalen investeringsplan zullen de ondernemingen ondergeschikt zijn. Grondstoffen- en kapitaalinvesteringen zullen wettelijk geregeld worden. Er zal geen plaats meer zijn voor op privé-winst gerichte banken.

Binnen dit nationale en internationale raam zullen in zelfbeheer ondernemingen aan het werk gaan, die via hun bedrijfstakken contact zullen hebben met de volksvertegenwoordiging. Onder zelfbeheer wordt verstaan dat het geheel van de bij de onderneming betrokkenen, via een gecoördineerd systeem van vertegenwoordiging naar getal en verantwoordelijkheden, het beleid van de onderneming bepaalt, zowel economisch binnen het raam van de wettelijke nationale planning, als ook sociaal. Kapitaal wordt aangehouden van wettelijk geregelde bank-instellingen. De onderneming moet niet langer volkomen eenzijdig beheerd worden door kommissarissen, direktoren en managers die hun bevoegdheden uitsluitend ontfangen aan geldverschaffers en aandeelhouders. De eigendom van de onderneming berust bij de ondernemingsgemeenschap, en vervalt bij het ontbinden van die gemeenschap aan de nationale gemeenschap.

In dit door de gemeenschap beheerde krachtenveld van produktie-investering en consumptie zullen een loon- en prijsbeleid, en een beleid van sociale verzekeringen kunnen worden gevoerd die iedere werker een maximale bestaanszekerheid en arbeidsrust verschaffen. Iedere arbeider zal daarin recht op inkomen hebben met een maximale betrokkenheid in het arbeidsproces. Dat geldt gelijkelijk voor de dienstverlenende, edukatieve en overheidssectoren, die naar gelijke maatstaven gedemokratiserd zullen worden.

Deze vergemeenschappelijking van het economische leven vraagt tegelijkertijd heel indringende en duidelijke garanties voor het privé-leven van de arbeidende mens. Het eigen beheer over de door het werk verdiende konsumptiegoederen zal duidelijk moeten worden gegarandeerd. Het bedrijf, de onderneming, de nationale planning zal daar geen enkele direkte invloed op mogen hebben. Van de individuele mens zal deze spanning tussen gerichtheid op de gemeenschap enerzijds en eigen vrijheid anderzijds een sterke mentaliteitsverandering vergen, die vooral in onderwijs en vorming moet worden bereikt.

De fundamentele van het kapitalisme worden door deze ordening ondergraven, zonder dat de eigendom van de pro-

duktiemiddelen overgaat in een staatsdirigistische top. Op weg naar deze ordening toe zal de blauwdruk moeten worden ingevuld met tal van experimenten en ervaringen.

DE LANGE WEG VAN DE BEWUSTWORDING

Het opbouwen van een dergelijke democratie van het sociaal-economische leven zal een lange tijd vragen. Zowel in de derde wereld als bij ons. Emilio Maspéro kiest uitdrukkelijk voor die lange weg. Hij wil dat CLAT een volksbeweging wordt op alle fronten niet alleen op het ene front van vakbondswerk. Hij vreest terecht dat in vele landen getracht zal worden het vakbondswerk in te pakken in dezelfde halve democratie als in de landen van de „vrije“ wereld.

De activiteiten van zijn bond moeten zich richten op bewustwording van het volk. Door vormingswerk, door methoden van alfabetisering waarin tegelijk de bewustwording wordt ingebracht, door onderwijs, door op het volk gerichte publiciteit, door landbouwkoöperaties, door vrouwenbeweging, door werk onder jongeren, allemaal naast en in samenhang met het vakbondswerk. Het werk zal moeten worden gedaan onder zeer zware onderdrukking van de huidige machthebbers. Deze machthebbers hanteren een vorm van geweld, die voortkomt uit het economische systeem. Men noemt het structureel geweld. De verschijnselen zijn: mensen bewust arm houden, arbeiders in een volstrekt onderhorige positie laten, eigen initiatieven economisch doodrukken, via in het systeem optredende regeringen ieder verzet meedogenloos en met wreed geweld breken. De discussie over het al dan niet geoorloofd zijn van geweld is daarom in zo'n situatie gewoonweg niet aan de orde.

Het wordt voor de werkers daar een kwestie van praktische haalbaarheid. Noch het model Cuba, noch het model Chili, waarbij een herordening van het sociaal-economische leven respektievelijk met geweld en via demokratiese verkiezingen werd nagestreefd is in de rest van het kontinent op dit moment toe te passen. Elke omwenteling maakt pas kans van slagen als er voldoende bewustzijn bij het volk is. Zo niet, dan eindigt iedere aktie in een bloedbad en in versterking van de reaksie.

Als die volkskracht er wél is, ziet Maspéro niet in waarom men zich niet met geweld zou mogen bevrijden van de onderdrukker. Meningingen van hulpgevers uit onze wereld, waarin geweld wordt afgewezen, komen in de derde wereld als volslagen huichelachtig over. Het rijke noorden bewaart zichzelf immers tot krankzinnige sterkte om eigen vrijheid veilig te stellen (en levert bovendien wapens aan de derde wereld...!).

De PPR blijft van mening dat wij, behalve orde op zaken te stellen in onze eigen positie, steun moeten blijven verlenen aan de landen van de derde wereld. Maar het zal dan vooral en misschien wel uitsluitend steun moeten zijn aan die bewegingen die in de derde wereld volgens een visie als die van Maspéro de lange weg van de bewustwording willen gaan. De PPR zal deze vormen van samenwerking met allerlei volks- en bevrijdingsbewegingen beschouwen als iets dat vanzelfsprekend is en er in de discussies over ontwikkelingssamenwerking op blijven hameren.

BEWUSTWORDING OOK BIJ ONS

Het bewustwordingsproces bij ons zelf zal lang en moeilijk worden omdat het inzicht in de noodzaak van demokratisering van de economie nog in de verste verte geen gemeengoed is. Weliswaar lijden in feite tal van Nederlanders aan verschijnselen van vervreemding, veroorzaakt door het huidige economische systeem, maar zij ervaren de samenhang tussen gevolg en oorzaak niet. Voor afzonderlijke mensen is het ook heel erg moeilijk die samenhang te ervaren. De vervreemdingsproblemen zijn er telkens in afzonderlijke mensen, die niet of nog niet een belangengroep vormen.

Misschien kan een vergelijking met de slachtoffers van het verkeer dit verduidelijken. Ook dat zijn afzonderlijke mensen, die op afzonderlijke tijdstippen slachtoffer worden. Ze vormen geen groep. En ook hun nabestaanden vormen geen groep, uiten zich niet als zodanig en spreken daarom niet tot het gemeenschaps-

gevoel van het gehele volk. Toch zijn er jaarlijks ruim 3000 doden, en dus tienduizenden overlevenden die onherstelbaar leed te dragen hebben.

Bij de watersnoodramp in Zeeland, met een dodental dat ver ligt beneden dat van de jaarlijkse verkeersdoden, kwam heel het volk in beweging en iedereen die het meegemaakt heeft blijft het zich herinneren. Bij de jaarlijkse nationale ramp in het verkeer kijkt heel de natie apaties toe.

Het verschijnsel van de vervreemding wordt allerwegen signaleerd. De hele publiciteit inclusief radio en televisie heeft zich op de eenzaamheid van de moderne mens geworpen. En het welzijnswerk tracht die kwaal te bestrijden, maar bereikt veelal niet meer dan afzonderlijke gevallen. Er wordt zonder twijfel veel en goed werk gedaan. Toch wordt nog steeds het verband met de foutieve structuur niet duidelijk aangetoond. Het blijft bij algemene opmerkingen over de haast en de technologie en de massakultuur. In geen politiek program of politieke activiteit wordt de lijn heel concreet doorgetrokken naar de werksituatie. Het overgrote deel van de Nederlandse bevolking is door de hiërarchische opbouw van de onderneming niet persoonlijk betrokken bij het werk. De rol die men moet spelen wordt van boven af opgelegd en van het al dan niet beantwoorden aan die rolverwachting hangt het sociaal-ekonomies wel en wee van de werknemer af. Dit geldt ook voor het werk in niet ekonomiese bedrijven en werkeenheden. In de meeste instellingen van onderwijs, overheidsdiensten, welzijnsinstellingen, wordt het model van de hiërarchiese opbouw overgenomen.

Het onbehagen over de afhankelijkheidspositie is verstopt in welvaart en veel vrije tijd. Maar alle welvaart en alle vrije tijd kunnen niet goed maken dat mensen een groot stuk van hun leven, tijd én vaardigheid, moeten stoppen in een werksysteem, dat hen wordt opgelegd. Ze verkopen dat grote stuk leven letterlijk en figuurlijk aan iemand of iets anders. Dit onbehagen naar boven te halen en om te zetten in werkelijke oefeningen in democratie is voor ons de lange weg van de bewustwording.

Het betreft alle werknemers, niet alleen wat meestal de arbeidersklasse wordt genoemd. Het is niet meer reëel in de omstandigheden waarin wij verkeren nog te spreken van een klassenstrijd, tenzij men met klasse bijna heel het volk bedoelt. In die ene klasse van onderhorigen zijn er groepen die het meest onderliggen, en het is duidelijk dat zij onze mees' direkte solidariteit verdienen. Maar het zou niet goed zijn hun probleem te isoleren van deze totale problematiek. We zouden dan de suggestie wekken dat alles weer goed is zodra de materieel zwakkeren terug gebracht zijn op „ons" nivo.

Ons werk zal in de komende jaren gericht moeten zijn op het zoeken van aanknopingspunten voor het op gang brengen van die bewustwording. Dat kan niet door ons op te stellen als een revolutionaire elite, die zichzelf geroepen acht tegen de tijd van de volstrekte verloedering de macht in handen te nemen ten bate van het volk. Helaas zijn er een aantal aktivisten, al dan niet met marxistisch-leninistische signatuur, die zich op dat standpunt stellen. Wij wijzen die houding beslist af. De verandering moet uit het volk komen. Wij moeten van onder af te werk gaan. De tijd is voorbij dat politieke partijen aan de top programma's kunnen gaan zitten uitwerken, om die later voor konsumptie door de massa gereed te maken. Het overgrote deel van de bevolking is geheel niet betrokken bij het werk van de politieke partijen. Slechts een klein gedeelte is bewust betrokken bij politiek in het algemeen.

Het kan zijn dat de dreigingen van de milieurampen ons in de kaart spelen bij het proces van bewustwording. Als het ons tenminste lukt om aan te tonen dat de milieurampen uitvloeisels zijn van hetzelfde mechanisme van vrije ekonomiese expansie, waarvan ook de bevolkingstoename een onderdeel is. De bedreiging is ernstiger dan zelfs nu nog een meerderheid zich bewust is. Het is heel waarschijnlijk dat in de zeer nabije toekomst wel van de huidige overheid verwacht kan worden dat ze die dreiging in volle omvang bekend zal maken, en dat ze een aantal nood-maatregelen zal afkondigen. Maar het is ook zo goed als zeker dat die noodmaatregelen zullen worden beschouwd als korrekties op een systeem dat op zichzelf toch goed is. Met een der-

gelijke beschouwing zullen wij geen genoegen nemen. Tegen de midden van de zeer grote urgentie rondom deze dreiging zullen we moeten blijven wijzen op de eigenlijke, de ware reden waarom wij zelfs niet meer samen konden beschikken over onze eigen bodem, ons eigen water, onze eigen lucht, onze eigen natuur.

Wij kiezen voor deze weg niet omdat hij lang is, maar omdat hij naar onze mening de enige weg is. Niet uit behoefte aan langzame evolutie tegenover revolutie. Evenals Maspéro voor de lange weg in zijn situatie hebben wij voor onze situatie te vrezen voor pogingen die gedaan zullen worden om ons in te kapselen; voor vermoeidheid en teleurstelling; voor de subtiele tegenwerking van krachten die het volk zullen bewerken met prettige, maar niet wezenlijke aanbiedingen, ook op het vlak van de demokratisering. Het voorkomen van rampen in de lange tijd die we nog nodig hebben zal wel niet te vermijden zijn. In de derde wereld zal het drama van Biafra, Bangla Desh, Sharpville, Vietnam zich nog vele keren herhalen voordat het doel bereikt is. Bij ons zal een verdere aantasting van ons leven onvermijdelijk zijn. méér ziekten, méér verkeersslachtoffers, méér drugs tegen de vervreemding. 'Vaarschijnlijk zal er zich zelfs hier en daar een katastrofe van een plotseling grote omvang voordoen. We zeggen dat niet uit behoefte aan een Verelendungstheorie (eerst moet het helemaal stuk, voordat er werkelijke verandering komt), maar uit werkelijkheidszin. En om vast te stellen dat we er aan mee zullen moeten werken dat zulke rampen niet reaktie of apathie in de hand werken, maar de bewustwording van de gemeenschap bevorderen.

EEN TAAK VOOR DE WERELD

Uiteindelijk zal ook op wereldschaal de sociaal-ekonomiese orde gedemokratiseerd moeten worden, via een echt funktionerende algemene vergadering van de Verenigde Naties en een wereldregering. Dat kan slechts het einde zijn van een proces dat in alzonderlijke landen of groepen van landen begonnen wordt. Voortdurend wordt van bepaalde zijde gezegd dat het geen zin heeft dat Nederland bijvoorbeeld apart zou trachten tot een sociaal-ekonomiese herordening te komen. Dat zou alleen in Europees verband kunnen. Maar als er geen beweging van onderop komt zal dat in Europa niet gebeuren. Het Europa-van-de-Tien vertoont nog welniç neiging tot zo'n herordening. Integendeel, Europa is ekonomies de tweede wereldmacht geworden, is daardoor in een zeer machtige politieke positie gekomen, en niets wijst erop dat regeringen bereid zijn iets te veranderen aan het systeem dat hen zo machtig heeft gemaakt. Bovendien zijn de meeste van de huidige Europese regeringen niet van mening dat er iets moet veranderen aan het liberale politieke systeem waarin zij zo voortreffelijk naast de Amerikanen floreren. Ons lijkt de wens om tot een Europese socialistiese partij te komen voorlopig een illusie. Het socialisme is op Europees nivo bijna geheel in de mist verdwenen. Er zijn daarentegen wel andere radikale bewegingen in Europa. We zouden aansluiting moeten zoeken bij elkaar. De PPR zou jaar bewust aan moeten gaan werken. En er zijn enkele landen waar de kans op een geheel andere opstelling niet denkbeeldig is, zoals Denemarken en Zweden. Wij zouden Nederland graag in een bondgenootschap zien met dit „nieuw links" binnen het geheel van de Europese gemeenschappen.

AANKNOPINGSPUNTEN

Sleutelwoorden in deze beschouwing zijn: zelfbeheer, zelfbetrokkenheid, vergemeenschappelijking, bestrijding van een in wezen onderdrukkende macht, saamhorigheid, solidariteit. Wij beleiden daartoe geloof in democratie. Wetende dat er aan elke vorm van democratie, ook de huidige, tal van fouten zitten. De meest wezenlijke fout waardoor die democratie in zijn hart wordt aangetast is het feit dat maar een stuk van het gemeenschappelijke bestaan is gedemokratiseerd. Alle andere fouten — al zijn ze nog zo hinderlijk — verzinken daarbij in het niet. Deze fout maakt dat de democratie geen democratie meer kan zijn. Bij het opbouwen van een volledige democratie, ook ekonomies, zullen er eveneens wel weer fouten gemaakt worden. Wij zijn ons

daarvan bewust. Toch kennen wij geen andere mogelijkheid die beter is.

Uitgaande van deze gedachtengang willen wij onze aanknopingspunten zoeken in parlementair en buitenparlementair werk. Van extreem-linkse kant wordt ons dan verweten dat we door in het politieke werk van dit parlement te springen onszelf „korrumpieren” en dat we het ook nooit zullen kunnen volhouden zonder water in de wijn te doen. Wij stellen nogmaals uitdrukkelijk vast dat het nemen van tussenbeslissingen, het akkoord gaan met gedeeltelijke oplossingen geen corruptie behoeft te zijn, als men duidelijk vasthoudt aan die betrekkelijke waarde, daar ook openlijk van getuigt, en aangeeft waar men naar toe wil. De leden van de PPR zullen daarbij gezamenlijk het geweten van de partij moeten vormen. Maar er is geen enkele reden om deze uitdaging niet aan te nemen.

ENIGE VOORBEELDEN

Er zijn binnen het kader van ons partijprogramma en binnen het kader van de actuele Nederlandse politiek vele aanknopingspunten te vinden. Het is niet de bedoeling in dit beleidsstuk volledig te zijn, noch is het nodig ons programma volledig te herschrijven. Van doorslaggevend belang is dat we de problemen die er liggen, proberen te benaderen vanuit onze vaste wil tot volledige democratie.

Enkele voorbeelden ter illustratie:

- Onder de druk van de milieubedreiging denken steeds meer politici, ook van de liberale kant, aan het instellen van een nationale investeringsraad, met bepaalde bevoegdheden. Een uit de nood geboren gedachte. Als hierover gediscussieerd gaat worden, zouden wij ons voorstel — om heel het investeringsbeleid in handen van de volksvertegenwoordiging te leggen — kunnen verduidelijken.
- Ons pogen om tot onderzoek van de economische machten te komen moet op alle fronten worden voortgezet, zowel langs de weg van de parlementaire enquête als langs eigen wegen van onderzoek. Met die verworven kennis moeten we steeds opnieuw de aandacht vestigen op de wijze waarop belangrijke beslissingen tot stand komen. Eigenlijk moet de PPR bij elke fusie, opheffing, overname van aandelen e.d. aan de poort van de bedrijven en ondernemingen staan om zich te solidariseren met degenen die geen medezeggenschap en medebeslissingsrecht kregen; zij moet aantonen hoe de machtsverhoudingen lagen en hoe ze zouden kunnen liggen. Het zou aanbeveling verdienen daar een heel sterke mobiele werkgroep voor te vormen met vertakkingen naar plaatselijke groepen in heel het land. Deze werkgroep zou ook moeten experimenteren met het voeren van gesprekken binnen de bedrijven en binnen de vakbonden, over nieuwe mogelijkheden tot democratisering. Reële experimenten tot zelfbestuur van ondernemingen moet de partij zoveel mogelijk aanmoedigen en trachten in de openbare belangstelling te trekken.
- Bij de discussie over de middenstand zal de PPR voorstander moeten zijn van een zodanige planning van het distributiesysteem, dat de voordelen van centralisatie worden gekoppeld aan een zo groot mogelijke decentralisatie van de afzonderlijke ondernemingen. Het wordt hoog tijd dat het pleidooi voor het behoud van de zelfstandige middenstander wordt gevoerd vanuit de democratiseringsgedachte. Binnen een nationale distributieplanning kan er plaats zijn voor kleine werkeenheden, met een zo groot mogelijke deelname van allen die bij het bedrijf betrokken zijn. Er zal dan een heel ander type van middenstander ontstaan.
- In het onderwijs zullen zowel naar inhoud als naar vorm de pogingen tot democratisering met kracht moeten worden voortgezet. De opzet van een kooperatief school- en akademiemodel zal van belang zijn voor de vorming van degenen die er actief aan deelnemen. Democratie is een mentaliteit die al doende geleerd wordt. De moeizame pogingen die tot nu toe worden ondernomen zijn geen tijdverlies. Tegenover de veelheid aan tijd en daardoor de achterstand in informatieoverdracht staat als tegenwicht een groot stuk training in democratische gezindheid.

- Werkende jongeren zullen onze bijzondere steun moeten blijven krijgen. Niet alleen om hun eisen tot betere vorming ingewilligd te krijgen met het oog op verbetering van hun positie. Het beleid in het vormingswerk voor werkende jongeren zal ook met name gericht moeten zijn op de mogelijkheid om betrokken te raken bij het werk om te groeien naar actieve deelname in het beheer van de onderneming.
- In de gemeenten zal de positie van de gemeenteraadsleden versterkt moeten worden. Zij zullen meer ruimte moeten krijgen om hun werk te doen, zowel als tegenspelers van het uitvoerend college, als ook in steeds verdergaand contact met de inwoners van de gemeente. Op plaatselijk nivo worden steeds meer vormen van saamhorigheid gezocht: aktiegroepen, buurtactiviteiten, wijkraden, informatie- en hulpcentra. Gemeenteraadsleden moeten de tijd krijgen daar meer bij aanwezig te zijn, opdat zij de democratische tendensen van de inwoners kunnen versterken door ze in beleidsorganen en in de meningsvorming aan de orde te stellen. Het is ook vooral op lokaal nivo dat de PPR goed moet luisteren naar wat er in de bevolking leeft en pogingen moet doen tot concrete oefeningen in democratie.
- De PPR zal die groepen van welzijnswerkers moeten steunen die, vanuit hun ervaringen met afzonderlijke mensen, verder willen zien naar de structurele oorzaken van veel tekorten, en daarom ook actie willen voeren. Het gesprek met welzijnswerkers dat geruime tijd geleden in de partij is begonnen, zal intensief moeten worden hervat.

Zo zijn de aanknopingspunten overal te vinden. Het zal steeds duidelijker worden dat onze nadruk op democratisering van het economische leven niets van doen heeft met een eenzijdige materialistische kijk op de samenleving. Van de afkeer voor het materiële dat in veel geestelijke stromingen aan de orde is geweest heeft de liberale economie dankbaar gebruik gemaakt. Wij gaven het beheer van een grote macht uit handen.

Het in eigen beheer ordenen van de bronnen van ons bestaan is niet alleen voorwaarde voor volledig menselijk leven, het vormt er ook een deel van. In het voortbrengen van de middelen tot bestaan zijn mensen naar het leven met elkaar verbonden. Die verbondenheid tot uitdrukking laten komen in een vorm van samenwerken waarbij ieder de verantwoordelijkheid draagt die hij dragen kan, waarbij iedereen gezien zijn kwaliteiten zo goed mogelijk tot zijn recht komt, en waarbij gezorgd wordt dat degenen die niet kunnen werken toch bestaanszekerheid krijgen, is hoogste menselijkheid. Het heeft directe verbindingen van binnen-uit met alle andere menselijke waarden.

ONZE KANSEN

We moeten goed nadenken over onze kansen om een bewustwordingsproces op gang te brengen dat op den duur een meerderheid kweekt voor een volledig gedemocratiseerde samenleving. Het gaat om het bewustzijn dat inperking van economische groei en consumptieve welvaart geen teruggang in geluk hoeft te betekenen; dat zelfs het tegendeel waar is als mensen in alle werksoorten en in allerlei andere verbanden veel meer op elkaar betrokken worden. Een enorm moeilijke zaak omdat het ingaat tegen de voor de hand liggende verlangens naar steeds meer consumptie, en omdat dat voor de hand liggende verlangen nog steeds gevoerd wordt door de meerderheid van de massa-kommunikatiemiddelen en door de reclame. Maar er zijn misschien toch een aantal mogelijkheden die, mits goed benut, onze kansen kunnen versterken.

OPRECHTHEID TONEN

Een oprechte bezorgdheid over de ernstige situatie waarin de wereld verkeert vindt zeker weerklank bij ons volk. Onderzoeken wijzen uit dat in enkele jaren tijds de milieuproblemen boven aan de ranglijst zijn gekomen in het bewustzijn van althans de Nederlanders die in 1971 gestemd hebben. Het is zeer waarschijnlijk dat de bezorgdheid ook leeft bij de anderen.

Politieke partijen hebben altijd tegen dat ze ervan verdacht worden ernstige problemen ten eigen bate breed uit te me-

ten; dat niet zozeer de problemen hen bezig houden als wel het belang van de partij. Het helpt niet of politici zeggen dat het niet zo is. Het moet in feite ook niet zo zijn.

Er is een begin van geloofwaardigheid gegroeid doordat de drie samenwerkende partijen PvdA, D'66 en PPR besloten hebben een denkgroep aan het werk te zetten, die niet in de eerste plaats partijpolitiek gebonden is, maar vooral objectief zou zoeken naar aanzetten van oplossingen voor fundamentele vraagstukken. De groep heeft terecht de bittere noodzaak van ingrijpende maatregelen inzake de milieukwesties alle voorrang gegeven. De aanzet tot geloofwaardigheid werd echter in de loop van de achter ons liggende maanden tal van keren weer in gevaar gebracht door speculaties over nieuwe opstellingen van politieke partijen, waardoor in de nabije toekomst een meerderheid in progressieve richting bereikt zou kunnen worden. Het is best te begrijpen dat partijen als de PvdA en D'66 voortdurend tobben over de meerderheid die ze zouden moeten hebben als er vervroegde verkiezingen zouden komen of gewoon maar als er over drie jaar weer verkiezingen zijn. Het is ook te begrijpen dat er vanuit de KVP mensen zijn die dromen van een progressieve meerderheid door een samengaan van hun (eventueel gespleten) partij met de progressieve drie. Maar men kan niet werkelijk geloofwaardig maken dat we een proces van een heel ander denken op gang moeten brengen, dat we naar heel andere verhoudingen toe moeten, als men tegelijkertijd op zeer ouderwetse manier aan partijpolitiek geritsel doet. We hebben niet in de eerste plaats behoefte aan polarisatie in de partijverhoudingen. We hebben behoefte aan duidelijke polarisatie in denken over het beleid dat nodig is om de knelpunten in onze samenleving aan te pakken. Als politieke denkers van verschillende partijen het aandurven om samen met anderen te laten zien dat ze bereid zijn hun partijbelang ondergeschikt te maken aan de polarisatie, als ze bereid zijn een punt te vinden buiten de partijen waar gezamenlijk gedacht kan worden, als ze van plan zijn om op een nieuwe visie ja te zeggen, zódanig dat de bestaande partijen zullen opgaan in een nieuwe politieke formatie, pas dan zullen ze geloofwaardig zijn. Het betekent doodgewoon dat de PvdA, D'66, PPR, maar als men wil ook de PSP en de eventuele afscheiding van de KVP en de AR, bereid moeten zijn zichzelf op te heffen als men elkaar vindt in een gezamenlijke nieuwe visie, waaruit nieuwe programma's voortkomen. Met minder kunnen we niet toe. De ernst van de zaak laat zelfs niet toe dat we genoegen zouden nemen met afspraken voor de verkiezingen voor een komende concrete regeerperiode. Om tot zoiets te groeien is een discussie en gespreksschema van op zijn minst drie of vier jaar nodig. En het heeft geen zin om vóór het einde van die discussies alvast allerlei combinaties te bedenken.

ONZE EIGEN ROL

De PPR heeft al enkele keren taken moeten vervullen waar ze zelf geen voordeel bij had. We zullen bereid moeten zijn dat weer te doen. Wij zullen onze huidige en mogelijke toekomstige partners moeten helpen de kans op een bewustwordingsgolf in ons volk niet te verspelen door weer opnieuw vroegtijdig politiek prutswerk. Men moet zich niet onder stoom laten zetten door de komst van verkiezingen.

Het zal best waar zijn dat mensen die nu al zoveel jaar oppositie voeren, eindelijk wel eens willen regeren. Maar als men het al zo lang heeft volgehouden kan er nog best enige tijd bij, waar het gaat om zo'n fundamentele omwenteling als die waarover iedereen nu spreekt. Als bijvoorbeeld de PvdA nu zou willen regeren op grond van eigen programma en dat van een eventuele partner uit de huidige regeringskant, zal dat regeren toch nog sleutelen worden binnen een orde die steeds duidelijker ontmaskerd wordt als een wanorde. Het zou het bewustwordingsproces voor jaren kunnen vertragen.

De PPR heeft altijd gestreefd naar een progressieve combinatie van partijen. Waarschijnlijk juist omdat de PPR klein was en mobiel en met niet meer ballast van het verleden dan een inmiddels totaal verbleekt ex-KVP-image, kon zij daarin goed werk verrichten. In het licht van de nieuwe problemen en de nieuwe inzichten is het onze taak dat

streven naar een nieuwe politieke formatie diepgang te geven en niet te laten verzanden in kortzichtigheid. Zo moet onze kritiese solidariteit met onze huidige koalitiepartners worden verstaan.

AAN DE BASIS WERKEN

We zullen bereid moeten zijn onze gedachten over het noodzakelijke bewustwordingsproces waar te maken door aan de basis te gaan werken. Daarmee wordt bedoeld dat aanhangers van deze gedachten zich niet zullen opsluiten in een kleine groep kritiese intellectuelen die voortdurend de situatie in de samenleving blijven analyseren en zich door stijl en taalgebruik sterk isoleren van andere groepen.

Men moet bereid zijn zich heel prakties op te stellen in het spanningsveld tussen verlangen naar gemeenschap en verlangen naar eigen vrijheid. In zekere zin doet het er niet toe wat actiecentra, groepen of individuele PPR'ers kiezen als hun basiswerk; het gaat om de mentaliteit waarmee men de dingen onderzoekt en werk verricht. Het gaat er niet om of men bijvoorbeeld steun aan de volksbeweging in Mozambique belangrijker vindt dan de steun aan de demokratiseringsbeweging op de pedagogiese akademies. Waar het wel om gaat is dat duidelijk moet worden dat alle werk vanuit dezelfde gedachtengang voortkomt en vooral ook dat er dwarsverbindingen zijn: democraties onderwijs betreft kinderen bij het onderwijspatroon, daardoor bij het onderwerp democratie in al zijn aspecten, en dus ook bij toestanden die de grondslagen van de democratie aantasten — zoals die in de Portugese koloniën. Van groot belang is het, in de basisactiviteiten niet vooral of uitsluitend onthullend en aanklagend werk te verrichten. Tal van mensen slaan daarop dicht en het proces van bewustwording stagneert erdoor.

Er is vooral behoefte aan, dat wij elkaar modellen doorgeven van acties, samenwerkingsvormen, saamhorigheidsprocessen die werkelijk effect gehad hebben. In wijken, in regio's, in bedrijven, in onderwijsgroepen, in overheidsinstellingen. Het gaat niet zomaar om modellen, maar om voorbeelden waarin de grondlijnen van onze visie op de een of andere wijze aan bod komen.

Dat worden dan telkens verhalen. „Voorbeeldige” verhalen. Het is nu al gebleken dat dergelijke verhalen een zeer goed effect hebben op de publieke opinie. Een goed verhaal over een goed gelukte actie of over een bestaande blijvende samenwerkingsvorm doet vaak meer dan tal van theoretiese beschouwingen. We zouden deze werkwijze van het vertellen van verhalen, waarin velen hun eigen omstandigheden kunnen herkennen, bewust moeten hanteren. Bijvoorbeeld door vooral in dit opzicht de communicatie tussen lokale groepen en personen en de top van de partij weer te herstellen. Vanuit een centraal punt kunnen verhalen gebundeld, met elkaar verbonden en op grote schaal verspreid worden, in de eerste plaats aan leden van de partij die ermee willen werken.

In heel veel gevallen zal men een bepaalde activiteit niet als PPR kunnen opzetten, en ook niet als combinatie van partijen. Het hoort bij de mentaliteit van de PPR dat men het dan toch niet zal nalaten. Het gaat ook plaatselijk en regionaal niet om het bestaan van de partij. Het gaat alleen om onze bijdrage aan het proces van verandering dat op gang moet komen.

Van groot belang zal het zijn dat wij onze vrienden die werken in de massamedia uitnodigen om deze verhalen-aan-de-basis grote aandacht te geven. Het mag hen duidelijk zijn dat wij aan die publiciteit meer waarde hechten dan aan publiciteit over de partij zelf. Ook van de progressieve publiciteit geldt dat ze niet vooral of uitsluitend onthullend en aanklagend te werk zouden moeten gaan. Zeer veel vakmensen op dit terrein zouden hun bekwaamheid kunnen dienstbaar maken aan het vertellen van deze verhalen.

Misschien is het ook basiswerk, — en mogelijk wel het meest consequente — wanneer wij als individuele personen al proberen vooruit te lopen op de toestand die moet gaan komen. Door eigen welvaart te beperken, door andere konsumptiepatronen te ontwikkelen, door samenwerking met andere gezinnen in het opvoeden van onze kinderen en een verdeling van taken voor mannen en vrouwen, door

zoveel mogelijk de auto thuis te laten, door in het werk dat we doen steeds de nadruk te leggen op betrokkenheid van allen, door voor dit alles konkrete risico's te nemen. Het is niet onmogelijk dat we bij al onze terrechte zorg om veranderingen van structuren, niet meer voldoende geloven in het vreedzame geweld van het konsekwente voorbeeld.

HERKENNINGSPUNTEN

In de loop van de laatste paar jaren zijn voor talloos veel mensen plaatsen van herkenning en ontmoeting weggeval- len. Parochies, gemeenten, verenigingen.

Een vervreemdend leven in een produktiemaatschappij en in gecentraliseerde woonblokken, een vereenzamend ondergaan van het eenrichtingsverkeer van de televisie groeide daarnaast. Al zijn tal van waarden uit kerken en verenigingen weggeval- len of zo veranderd dat het niet meer mogelijk is op het oude stramien door te borduren, er werd op al die punten een functie vervuld die van vitaal belang was zowel voor de gemeenschap als voor de enkeling: een punt van herkenning door de dingen die er verkondigd werden, een punt van ontmoeting, een punt van mogelijk- heid tot hulpverlening. Een plaats waar iedereen welkom was, waar iedereen een betekenis had, ongeacht zijn status, zijn bekwaamheden, zijn „nut“, zijn uiterlijk, zijn ont- wikkeling. Mensen hoorden erbij op grond van hun mens zijn. Al vervulden die kerken, gemeenten enz. deze functie lang niet altijd voldoende, in aanzet was hij er altijd, en in uitwerking vaak ook.

Die functie is grotendeels weggeval- len. De vereenzaming is waarschijnlijk een van de meest schrijnende problemen van onze samenleving en er is nog steeds geen vervanging voor wat is weggeval- len. De meeste kerken houden zich nog steeds te veel bezig met theologiese en kerkordelijke problemen. De mensen die behoefte hebben aan herkenba- re bezinning op de dingen die dagelijks gebeuren, de men- sen die behoefte hebben aan uitwisselen van gedachten en ideeën en modellen tegen de machteloosheid, de mensen die behoefte hebben aan aandacht voor hun persoonlijke problemen kunnen er steeds minder terecht. Gedeeltelijk wordt deze behoefte opgevangen door nieuwe initiatieven: bezinningsbijeenkomsten, buurthuiswerk, krisiscentra met lijnen naar alle mogelijke hulpverlening, telefoniese hulp- diensten, mogelijkheden rond radio en televisie om te reageren en raad te vragen. Dat bijvoorbeeld dit laatste zo enorm is toegenomen — dat tal van mensen geen andere herkenningmogelijkheid meer zien dan de schijnbaar per- soonlijk in de huiskamer komende presentator — is eigen- lijk een beangstigend teken van verschraling in het samen- leven.

Politiek is niet los te maken van alle andere problemen. De democratisering die wij voorstaan is ook een mentaliteit, die geheel het leven bevat, niet alleen maar een organisatoriese en structurele kwestie. Daarom ligt er misschien een kans in het doen opleven van dit soort herkenning- punten, waar die nieuwe saamhorigheid aan de orde ge- steld en in praktijk gebracht kan worden. Op centrale pun- ten zouden getuigenis, gedachtenwisseling, training in ak- ties, individuele hulpverlening, informatie bijeen kunnen komen. In sommige plaatsen wordt daarmee al geëxperi- menteerd. Het gebeurt waarschijnlijk nog te weinig. Er is nog een grote aarzeling om deze taak van kerken en der- gelijke over te nemen. Enerzijds omdat men bang is een kerkelijk stempel te krijgen, anderzijds uit een soort refe- rentie juist voor die kerken en andere instellingen die nog trachten het te doen. Het zou echter helemaal gerechtvaardigd zijn om het wel te doen. Meer dan dat. We zijn eigen- lijk geroepen om deze leemten op te vullen.

Het zou zelfs niet onjuist zijn het te doen in die gebou- wen waar heel ons land mee vol staat en die niet meer dan enkele uren in de week gebruikt worden: de kerk- gebouwen.

Kerkgebouwen zijn vaak heel goed geschikt voor zo'n veelheid van functies. Dat zou het opnemen van een zeer oude traditie zijn. Kerken waren de gebouwen van het volk. Daar kwam het nieuws en het gesprek over het nieuws; de inspiratie en de ontmoeting waren daar; daar werden de plannen gemaakt, en in stille hoeken werden mensen te woord gestaan en geholpen. Terwijl

de woningnood nog steeds groot is hebben wij de be- schikking over kerkgebouwen, meerdere kerkgebouwen in het kleinste gehucht en in de steden om de paar straten. Ze worden niet of nauwelijks gebruikt. Zelfs die paar uur op zondag komen er steeds minder mensen. We weten niets anders te doen dan ze maar af te bre- ken. In een heel enkel geval hebben mensen de moed het gebouw een heel nieuwe betekenis te geven. Door hoogkerkelijke reactie schrikken ze dan heel vaak weer terug. Het zou de moeite waard zijn meer van deze ex- perimenten te wagen.

Het oprichten van herkenningpunten kan op allerlei ma- nieren. Het hoeft ook helemaal niet telkens in een volledige funktionering. Het is al zeer de moeite waard er iets van te realiseren. Bijvoorbeeld een informatiecentrum in een wijk, zonder drempel, geopend ook en juist buiten kantooruren, waar de mensen met alle soort problemen kunnen komen om ze in elk geval te bespreken en om hopelijk in veel ge- vallen goed verwezen te worden.

AANSLUITING BIJ IDEOLOGIESE VERWORVENHEDEN

Het dekonfessionaliseren, het sekulariseren (om eens en- kele modekreten te gebruiken) ofwel het loslaten van kerk- ordelijkheid, van dogma's, van wereldontvluchtende reli- gie, is voor de meesten van ons zo snel gegaan dat we niet zo goed meer helder zicht kunnen krijgen op wat ons daer- achter of daardoorheen toch altijd zo enorm geboeid heeft. De angst voor de tweeslachtigheid en de grondige hekel die wij hebben aan de onoprechtheid van het konfessionele doen ons misschien soms naar een ander uiterste doorslaan, terwijl het misschien juist nu, nu we bevrijd zijn van al die remmende en ontvluchtende factoren, de moeite waard is om stukken dierbaar denken uit het christendom, het marxisme en het jodendom naast en op elkaar te leggen. Hier kunnen slechts enkele grote lijnen aangegeven wor- den, maar er is alle mogelijkheid het in tal van beschouwin- gen uiteen te leggen. Geen beschouwingen om beschouwin- gen, maar als toerusting voor dagelijks en hard hande- len.

Ik sluit uiteraard andere levensbeschouwingen niet uit, maar maak een eigen keuze. Men moet het volgende dan ook beschouwen als een zeer persoonlijke weergave van eigen motivatie om in de PPR te werken. Het is geschreven in de verwachting dat velen zich erin zullen herkennen, en ik ben er tegelijk van overtuigd dat die velen de allergroot- ste waarde hechten aan de ontmoeting en samenwerking met anderen die langs andere inspiratie tot dezelfde poli- tieke visie komen.

Mensen leven in een niet stuk te maken verwachting naar betere en volmaaktere tijden. Telkens weer worden er po- gingen gedaan de samenleving een stuk verder te krijgen. Dat gaat gepaard met onvoorstelbaar veel teleurstellingen en crises, maar altijd gaat het verder. Het lijkt op een grote stoet mensen, die eeuwig blijven voortzeulen naar een land achter de horizon. In het joodse en christelijke denken komt dat uit bij een voleinding, bij de verwezenlijking van een messiaans rijk. Christenen hebben vaak de indruk ge- wekt dat vanwege die toekomst het heden, het voortgaan zelf, maar zeer betrekkelijke waarde zou hebben. Alleen maar als voortgaan. In het joodse denken is er steeds die volle spanning geweest van beide. Je moet nú zorgen met elkaar een zo leefbaar mogelijke gemeenschap te maken. Daarin ben je op weg naar morgen. Het staat niet los van elkaar. Alles wat je nú bereikt is een stuk van dat morgen in het nu. De laatste jaren zijn steeds meer christenen ook zo gaan denken, verrassend tot de ontdekking komend dat zo'n reële en „historiese“ niet verticale maar naar het di- rekte en verre verschiet reikende denkwijze, helemaal niet in strijd is met het beeld dat van Jesus Christus in de bijbel wordt getekend.

Integendeel: zij staat geheel in de lijn van dat voortgaan, in dezelfde spanning. Verwijzend naar het komende rijk, verkondigt zij het al begonnen rijk, dat bestaat in het goed zijn voor elkaar, in het opkomen voor de verdrukten, in het ge- nezen van de zieken, in het afbreken van klassetegenstel- lingen, in het ontmaskeren van minderheden die de meer- derheid onderdrukken, in het betrekkelijk maken van aller- lei gewichtigheid, in het wijzen op de creativiteit van de

liefde, in het fel tekeer gaan tegen de macht die door rijkdom is verkregen. Zo in spanning tussen nu en later moeten mensen trachten te leven in saamhorigheid. Jesus is heel duidelijk een jood. Christenen hebben hem vaak wereldvreemd gemaakt, niet duidelijk solidair met mensen die niet weten waarheen de wereld gaat, maar die in ieder geval elkaar hebben om gemeenzaamheid op te bouwen, voor nu én als een teken van hoop op de toekomst.

In de beste joodse en christelijke tradities is er ook geen onderscheid tussen geestelijk en materieel op weg zijn. Er is lotsverbondenheid, en die uit zich wel degelijk in zeer grote aandacht voor de bronnen van het leven. Die bronnen van het materiële leven worden niet van andere menselijke waarden losgemaakt en daarmee vernederd, maar worden veeleer beelden voor menselijke waarden; ze zijn voorwerp en teken tegelijk.

Veel aspecten in het marxistische denken sluiten nauw aan bij deze begrippen. De begrippen histories en materialisties zijn door tegenstanders van Marx fijngemalen tot minderwaardigheden. De christenen zaten in een dogmaties kamp waardoor ze daaraan dapper meededen. Los van die krampen zullen christenen, joden en marxisten elkaar goed kunnen verstaan als ze het hebben over lotsverbondenheid in de bronnen van het leven, over de voortgang der mensheid door alle rampen heen, over de noodzakelijk nieuwe verhoudingen die moeten groeien na verwerking van elke crisis, over de spanning tussen directe opbouw van de dichtbij-samenlevingen en de verwachting van het geheel nieuwe. Christenen, joden en marxisten hebben elkaar vroeger in een dogmatiese positie gedwongen en kwamen er nog niet toe elkaar in ontspanning te ontmoeten. Waar het echter gebeurt dringt de vreugde binnen van zichzelf en elkaar te herkennen en beter dan ooit op de kern van de eigen uitgangspunten thuis te zijn gekomen.

Ook het tema van de spanning tussen eigen persoonlijke of kleine groepsbelangen tegenover het gemeenschapsbelang staat in alle drie de denkwijzen centraal. Er is een voortdurende wisselwerking in twee bewegingen, van het individu naar de gemeenschap en andersom. De gemeente wordt nooit echt gemeente als de leden niet vanuit eigen individuele inbreng betrokken zijn; individuen worden nooit volledig mens als ze niet hun plaats en rol weten te vinden in de gemeenschap. Telkens moet er gecorrigeerd worden als een van beide aspecten uit het evenwicht raakt. De rampen zijn niet te overzien als kollektivisme of individualisme zich realiseren in bepaalde systemen, politieke, structuren. In die strijd om de saamhorigheid, de solidariteit van persoonlijke mensen met elkaar, zijn alle drie de denkrichtingen even scherp gekant tegen de machtsfaktor van geld en bezit, die altijd vanuit het individu of de kleine groep een rechtstreekse aanslag doet op de gemeenschap. Nergens is de bijbel, in oude én nieuwe testament, zo duidelijk als in het afwijzen van de onrechtvaardige mammon. Het gaat heel duidelijk om geld als machtsmiddel. Het gaat niet om geld als mogelijkheid om het verdelen van de goederen gemakkelijker te maken. Ongemeen fel zijn de tirades tegen diegenen die, alleen om het simpele feit dat ze geld hebben, onrechtmatig macht over anderen uitoefenen. Ze kunnen eenvoudigweg niet het rijk binnegaan, een kameel gaat nog eerder door het oog van de naald. Ze zitten fout in de meest elementaire spanningsverhouding tussen persoon en samenleving. Ze kunnen het leven niet begrijpen.

Ze zijn niet echt levend. Nu al niet. Dat is erg voor hen.

Maar het is nog erger voor hun slachtoffers. De felheid waarmee het marxisme zich tegen het kapitalisme verzet ligt veel dichterbij deze bijbelse begrippen dan nu nog menig christen durft toe te geven. In de huidige crisis zou een gebundeld geïnspireerd verzet een grote mogelijkheid bieden.

Tenslotte zijn én jodendom én christendom in wezen mondiaal gericht. De joden verspreidden zich over heel de wereld. De christenen pleegden zending in heel de wereld. Beiden hebben de drang naar geheel de wereld verkeerd verstaan, of misschien half verstaan. Het evangelie van de gerechtigheid is niet iets wat je vreemde mensen kunt opleggen en dan nog zo dat zij zich als groep weer gaan vreemden van anderen. De aankondiging van het rijk is: zieken genezen, armen helpen, hongerigen te eten geven,

naakten kleden, onderdrukten verdedigen en zo bezig zijnde, niet daarnaast of daarboven, maar daarin duidelijk te maken dat de Heer zich met ons bezig houdt.

Het bekend maken van de naam van de God van Israël, van Abraham, Isaak en Jacob is niet zich overal in de wereld verspreiden en daar als groep bij elkaar blijven. De profeten hebben opgedragen zich te vermengen onder alle volkeren, zich te solidariseren, krachtig mee te bouwen aan gemeenschappen waar ook ter wereld, ieder volk bekend te maken dat het óók volk van God, dat het óók Israël is, waardig en eigen en in staat volk te zijn en met andere volken samen te werken. Dat is jood zijn in de eerste plaats, méér dan van een bepaald ras zijn, een bepaalde afkomst hebben.

Joden en christenen begrepen beiden de opdracht verkeerd en werden eigen groepen met eigen voorrechten en etiketten, met duidelijke kenmerken, met duidelijke criteria waarop sommigen wel, anderen niet tot de groep behoorden.

Joden en christenen bevochten elkaar op leven en dood overal waar ze in de wereld uitgingen. Als joden en christenen nu naar elkaar willen luisteren vanuit hun beste tradities, zullen ze hun drang naar geheel de wereld weer terugvinden, nu in de vorm van uiterste solidarisering met de uitgebuite, vertrapte volkeren. Het kan bijna niet anders. De rijke wereld is de farao van Egypte; de landen van de derde wereld zijn de in slavernij verkerende joden.

Een stotterende minderheid zegt als Moses dat de farao de jodei moet laten gaan, door ze gelijke kansen te geven, door de onrechtvaardige handel op te heffen. Maar de farao van het kapitalisme is koppig. Hij vertikt het. Al kondigen zich plagen aan van vervuiling in water, lucht en bodem, hij blijft koppig. Er moeten nog eerstgeborenen gedood worden, heel veel. In Indo-China, in de getto's van de grote steden, in de hartklinieken van de welvaart. Let my people go.

Er is al wel bewustzijn van de ernst der plagen. Er is nog geen bewustzijn van de onrechtvaardigheid van de slavernij. Tenzij bij enkelen. Als joden en christenen samen denken in het leerhuis, komen er zulke verhalen. Destijds was er iemand die vermoeden had van beide goede mondiale dimensies van joden- en christendom. Marx. Hij verkondigde de internationale solidariteit van de verdrukte arbeidersklasse:

- gevoel voor histories op weg zijn en uitzicht op een toekomst;
- gevoel voor de funeste gevolgen van geld als machtsmiddel;
- gevoel voor de onontkoombare spanning tussen individueel welzijn en gezamenlijk welzijn;
- gevoel voor de wereldafmetingen daarvan.

De PPR is van mening dat dit rechtstreeks leidt tot de politieke visie die de PPR voorstaat. Daarom is iedereen zeer welkom die ons politieke handelen inspiratie wil geven vanuit dat denken. Niet belerend, niet dogmaties, niet leunend op gezag zonder zelf aan te tonen hoe de verbanden liggen. Niet dominerend, niet pretentius.

De waarde van zo'n inspiratie kan alleen maar liggen in de innerlijke overtuigingskracht van de dingen die gezegd, de verhalen die verteld worden. Maar dan zijn ze ook zeer kostbaar.

PARTIJ KIEZEN

Tenslotte ligt er een kans als verantwoordelijke leiders, kerkelijk en niet-kerkelijk, politiek en niet-politiek, zich bewust worden van de noodsituatie waarin de wereld zich bevindt en van de enige mogelijkheid die we nog hebben door de economiese orde drasties om te keren. Zij mogen niet langer zwijgen. Het is niet ondemokraties als zij met gezag een

beroep doen op het volk. Kleinere groepsbelangen mogen niet langer voorrang hebben boven dit grote belang. Van de leiders in onze samenleving mag gevraagd worden nu eindelijk partij te kiezen en het risico te wagen.

DOLF COPPES.

06040356